

QARABAŞLARDAN

(SUMER)

QARAPAPAQLARADƏK

(TÜRK)

İLBAŞI BAYRAMI

Ali Şamil Hüseyinoğlu

Bakı-Azərbaycan

Özet: Azərbaycanda yeni il astronomik təqvimlə geçə ilə gündüzün bərabərləşdiyi yaz bərabərliyi deyilən vaxtda qeyd edilib.Rusiya Qafqazı işgal edəndən sonra Azərbaysanda rəsmi təqvim dəyişdi. Lakin xalq hökümətə boyun əysə də, adət- ənənəsindən də əl götürmədi.Yasaqlara baxmayaraq evlərdə hər il Novruz bayramı təntənə ilə qeyd edilirdi.

Sovetlər Birliyinin çöküşündən sonra Azərbaycanda, Qazaxıstanda,Qırğızıstanda, Özbəkistanda, Türkmənistanda, Tacikistanda Novruz bayramı dövlət səviyyəsində rəsmi qeyd edilməyə başlandı. Türkiyədə, Kuzey Kıbrısda, eləcə də Rusiya Fədarasiyasına daxil olan Tataristanda, Başkurdıstanda və başqa türk bölgələrində də Novruz bayramı öz yaşamını bərpa elədi.Bu mövzuda araşdırmaların, elmi konfransların da sayı artdı.

Qaynaqlarda şumerlər, sumerlər, qarabaşlar və s. adlanan xalqın yeni ili qeyd etməsilə Azərbaycanlıların bayram mərasimləri arasındaki oxşarlıq diqqətimizi çekdi. Soyköküümüzdə iştirak etmiş, Türküstandan, indiki Rusiya Federasiyasının güneyindən ta Tirkiyə və İranadək yayılmış Qarapapaqlarla sumerlərin yeni ili qeyd edilməsinin oxşarlıqlarını araştırdıq.

Anaxtar kəlimələr: sumer,şumer, qarabaş,qarapapaq, türklər, qıpçaklar, yılbaşı, Novruz bayramı.

Giriş

Sovetlər Birliyinin çöküsü milli şüurun oyanmasına, insanlarda milli özünüdərkə münbət şərait yaratdı. Peşəkarlar da, həvəskərlər da coşğun bir sevgiylə mənsub olduqları xalqların tarixini, ədəbiyyatını, mədəniyyətini araşdırmağa başladılar. Onlar yadelli ağlalığın uzun illər bu sahədə yaratdığı boşluğu sanki doldurmağa girişmişdilər.

1985-1989-cu illərdə istər tarixdən, istərsə törələrdən bəhs edən yazıldarda bir ehtiyatlılıq vardi. Bunu Novruz bayramı ilə bağlı çap olunmuş onlarla məqalədə də aydınca görmək olar. Yazılarda əsas diqqət Novruz bayramının İslam dini ilə heç bir bağlılığı olmadığına yönəldilirdi . Bu, bir təbiət

hadisəsinin - Baharın, yazın gəlişinin, təbiətin oyanmasının insanlar tərəfindən qeyd edilməsidir-deyilirdi ən çox.

1990-cı illərdən sonra çap olunan məqalələrdə isə Novruz bayramı istər dini, istər mifoloji, istər etnoqrafik yönəndə araşdırılır. Bir az da qətiyyətlə deyə bilərik ki, bəzi müəlliflər ifrata vararaq, elmi əsasdan uzaq təəssübkeşlikdən doğan məqalələr çap etdirilər Novruzla bağlı.

Diqqəti çəkən cəhət budur ki, Sovetlər Birliyində yaşayan türk-müsəlman araşdırıcılar rejimin qorxusundan Novruz bayramının obyektiv öyrənilməsinə diqqət yetirə bilmirdilər. Türkiyəli araşdırıcılar üzərində bu baskı yox idi. Ancaq onlarda da bir susqunluq vardi. Türkiyədə Novruz bayramına diqqətin artması Sovetlər Birliyinin çöküşü ilə eyni vaxta düşür.

Ötən qısa müddətdə istər Türkiyədə, istərsə əski Sovetlər Birliyinin müsəlman xalqları yaşayan bütün bölgələrində onlarla elmi konfrans keçirilmiş, respublikaların əksəriyyətində Novruz bayramı rəsmi dövlət bayramı kimi qeyd edilməyə başlamışdır.

Ötən 10-12 ildə Novruz bayramı ilə bağlı çap olunan məqalələr toplansa, cildlərlə kitab alınar. Son zamanlar çap olunan araşdırmalarda Novruz bayramının təsviri və mifoloji köklərinə diqqət yetirilməsi önə çəkilir. Bəzi oxuculara elə gəlir ki, Novruz bayramı ilə bağlı hər bir məsələ öyrənilib, araşdırılıb.

Problemə müxtəlif yönlərdən yanaşanda isə hələ öyrənmədiyimiz çoxlu məsələlər ortaya çıxır. Hər bir xalq onunla eyni bölgədə qonşu kimi və ya qarşıq halda yaşayan xalqların dilindən, mədəniyyətindən, törəsindən nəysə alır və onlara da nəysə verir. Bu qarşılıqlı təsir dillərin, mədəniyyətlərin, ədəbiyyatların zənginləşməsinə xidmət edir.

Novruz bayramı ilə ilgili materiallar toplanıb araşdırılarkən bölgəsəlliyyə daha çox diqqət yetirilir. Amma bir az diqqətli yanaşanda eyni bölgədə yaşayan, eyni millətdən olan iki qonşu kəndin sakinlərinin ləhcələrində fərqlər olduğu kimi, onların Novruz bayramını qeyd etmələrində də qabarlıq görünməyən fərqlər üzə çıxır. Bu cüzi, hiss olunmaz fərqlər toplumun mənsub olduğu etnosun keçib gəldiyi ilsiraya, tarixi yola işiq salır. Məhz buna görə də Türk xalqlarının soykökündə

iştirak edən etnoslardan birinin - Qarapapaqların Novruz bayramını necə qeyd etmələrinə diqqət yetirməyə çalışacağıq.

Öncə: Qarapapaqlar kimdir?

kütləvi nəşrlərdən olan Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının(ASE) III cildində Qarapapaqlar haqqında yazılır: “Azərbaycanlıların etnoqrafik qrupu. Azərbaycan SSR-inin qərbində (əsasən Qazax rayonunda), qismən Gürcüstan, Ermənistən SSR-də, çox hissəsi xaricdə (Türkiyə və İranda) yaşayır. SSRİ-də yaşayan Qarapapaqlar azərbaycanlılarla qaynayıb qarışmışlar. Məişətlərindəki bəzi yerli xüsusiyyətlər tədricən aradan qalxmışdır. Qarapapaqlar Türkiyə və İrana 19 əsrin əvvəllərində köçmüşlər. Onlar əkinçilik və qismən maldarlıqla məşğul olurlar; zəngin xalq ədəbiyyatları var. Dindar Qarapapaqlar müsəlmandırlar. Azərbaycan SSR Qazax rayonundakı Qarapapaq kəndinin adı Qarapapaqlarla əlaqədardır”(ASE,1979:64).

Bu məlumatdakı Rusiya strateqlərinin əsarət altına aldıqları xalqları əritmək siyaseti üzərində geniş dayanmayacağıq. İşgal etdiyi bölgələrdəki türkləri tatar, özbək, qazax, qırğız, azərbaycanlı, kumuk və s. deyə ayırdığı halda “qarapapaqların azərbaycanlılarla qaynayıb qarışmaları, bəzi yerli xüsusiyyətlərini tədricən aradan qaldırmaları”nda bir sətiraltı təəssüf hissi gizlədir.

Soykökümdə iştirak edən hər bir türk tayfasını ayrıca bir xalq kimi formalaşdırmağa çalışan Rusiya strateqləri Sovetlər Birliyi dönəmində sözdə çarizmi inkar etsələr də, əməldə həmin siyaseti davam etdirirdilər. Hətta 1926-cı ildə əhalinin siyahıya alınmasında Ermənistən SSR-də qarapapqlar ayrıca xalq kimi göstərilirdi. Onların Gürcüstəndə və Azərbaycanda yaşayan soydaşları isə türk kimi təqdim edilirdi.

Soykökümdə iştirak edən qarabörlülər, qaraqalpaqlar, qarapapaqlar, qaragozlular və s. tayfalar haqqında istər tarix kitablarında, istərsə də sorğu kitablarında xeyli bilgi var.(Dünya xalqları, 1998:93) Bir-birindən az-çox fərqli olmasına baxmayaraq, bir az diqqətli oxucu börk, papaq, qalpaq sözlərinin eyni anlam daşdığını gördüyü kimi, bu ad altında tanınan soyun da tarixən

keçdiyi yolun eyniliyini müşahidə edə bilər. Ona görə bu məsələ üzərində də geniş dayanmayacağıq.

Miladi XI yüzildən başlayaraq, Qafqazda Qıpçaqların sayı artmağa başladı. Buna təbii artım deyil, bugünkü Rusyanın güneyində - Əski Dəştı Qıpçak adlanan çöldən toplum halında dəvət edilmələr səbəb oldu. Oğuzların yürüşləri qarşısında tab gətirə bilməyən gürcü çarları onlara qarşı döyüşmək üçün onların soydaşlarını dəvət etdilər. Beləliklə, yeni gələn nəsil burada zəiflənən, əriməyə doğru gedən türklərlə birləşərək güclü hərbi qüvvəyə çevrildilər və Oğuzlarla uzun müddət savaşdilar.

Dəştı-Qıpçaqdan dəvət edilən qıpçaqlar bir neçə tayfadan ibarət idi. Bu tayfalar arasında Qarapapaqların nüfuzu müəyyən zaman kəsimində gah zəifləmiş, gah da güclənmişdi. 19 yüzildə Qarapapaq elinə aşağıdakı tırələr daxil edilir: Böyük Çobankərə (159 ailə, 988 nəfər), Saraklı (90 ailə, 541 nəfər), Dəmirçilər (31 ailə, 228 nəfər), Kərimbəyli (55 ailə, 357 nəfər), Qafarlı (58 ailə, 652 nəfər), Şeyxlər (34 ailə, 232 nəfər), Qarabağlı (12 ailə, 68 nəfər), Cəfərli (16 ailə, 82 nəfər), Əli-Şərurlu (12 ailə, 75 nəfər), Gödəkli (24 ailə, 158 nəfər), Cam milli (10 ailə, 65 nəfər), Caxırlı (57 ailə, 308 nəfər), Kərkibaşlı (13 ailə, 72 nəfər) (Şopen, 1852:136). XVII yüzilin sonlarında Səfəvilər Qafqazda mövqelərini gücləndirmək və Osmanlı dövlətini bölgədə sıxışdırmaq üçün Həmədan ətrafindan Qarapapaqların bəzi tırələrini Qafqaza köçürmüştülər.

Beləliklə, XI yüzildən başlayaraq indiki Ermənistən Cumhuriyyətinin ərazisində, Gürcüstan Cumhuriyyətinin doğusunda, Azərbaycan Cumhuriyyətinin batısında - yəni müəyyən bir bölgədə Qarapapaqlar toplu şəkildə yaşamışlar. Bölgədə yüz illər boyu onlara qarşı çıxacaq bir güc olmadığına görə öz soydaşları ilə savaşmalı olmuşlar.

Gündən-günə hərbi gücü artan Rusiya Qafqaza yürüş edəndə Qarapapaqlar onlara şiddətli müqavimət göstərmişdilər.

Döyüslərdə qalib gələn(Osmanlı və Qacar dövlətlərini məğlub edən) Rusiya Qarapapaqları tam halda yüzillər boyu yaşadıqları bölgədə saxlaya bilməmişdir. Onların bir qismi döyüşə-döyüşə güneyə çekilmiş, Osmanlı və Qacar dövlətlərinin ərazilərində məskunlaşmışlar.

Qacar xanədanının vəliəhdi Abbas Mirzə 1828-ci il Türkmençay anlaşmasından sonra onları Sulduz mahalında (indiki Nəqədeydə) yerləşdirmişdi. Qarapapaqların Osmanlı dövləti ərazisinə köçləri isə 19 yüzilin önlərindən başlasa da, XX yüzilin 20-ci illərinədək (1948-ci ilədək davam edən tək-tək köçləri nəzərə almırıq) davam etmişdir. Çar Rusiyasının məmuru İ.Şopenin 1831-ci ildə apardığı siyahıya almada yalnız İrəvan xanlığı ərazisində Qarapapaqların sayı 8445 idisə (Ələkbərli,2002:59), Ermənistən SSR-in 1926-cı il əhalinin siyahıyalınmasında onların sayı 326-ya enmişdir.

Sovetlər Birliyi sərhədlərini qapayıb, özünü dəmir halqaya saldıqından Qarapapaqların da əqrabaları, soydaşları ilə əlaqəsi kəsilmişdir.Lakin onlar öz adət-ənənələrini unutmamışlar.

Hörmətli araştıricımız Fehreddin Kırzioğlunun qarapapaqlarla bağlı çox dəyərli əsərləri (Kırzioğlu,1972) olduğuna görə bu mövzuya da toxunmayacayıq. Buraya toplaşan araştıricıların türkologiyada böyük nüfuzlarını nəzərə alaraq, kiçicik bir məsələni onların diqqətinə çatdırmaq istəyirəm.

Sumerli şair Ludingirra nədən şikayətlənir?

Son zamanlar əski mətnlərin oxunuşu ilə ilgili dəyərli əsərlər çap olunduğundan ən tanınmış araşdırıcılarımızın, elmdə nüfuz sahiblərinin əsərlərinə də yeni baxışla yanahmanın vacib olduğunu düşünürəm. Sayın Muazzez İlmiyeCig uzun illər gil tabletləri bir yerə torlayaraq mətinləri Türkçəyə çevirib “Sumerli Ludingirra” kitabını çap etdirib. Son 6 ildə üç dəfə çap olunan kitabı üçüncü nəşrilə tanış ola bilməmişik. Ludingirra ”Yaşam öyküsü”ndə özü və nəсли haqqında qədərincə bilgi verdiyindən əlavə qaynağa ehtiyac duymadıq.

Kitabdakı bəzi parçalar günümüzdə yazılanlarla uyğundur . İnanmaq olmur ki, 4000 ilə yaxın bir vaxt keçsə də adət-ənənəmizdə bu qədər oxşarlıq var.

Ludingirra kimdir və nədən narahatdır? Bu suala çavab şairin gil lövhələr üzərində yazdığı birinci tabletdəki mətnlərdə belə təsvir olunur:

“ Ben bir Sumerli öğretmen,şair ve yazarım. Yaşım yetmiş beşi bulduğundan öğretmenliği bırakıtm çoktan; fakat şairlik ve yazarlığım ölüncəye kadar sürecek herhalda.

Bu yaşamöykümü daha çok gelecek kuşaklar için yazmaya başladım.Bizim ulusumuz,dilimiz, geleneyimiz,soysal yaştımız,sanatımız unutuluyor artık.

Bu güzel ve uygar ülkemize her taraftan göz diktilər....kökü binlerce yıl önceye dayanan ulusumuz yoruldu,dayanamayacak hale geldi ve içimize yavaş yavaş sızıp bizi yeyen yabancıların kucağına bırakıverdi kendini. Onlar yönetiyor bizi şimdi....Hep korkuyorum, bir gün gelecek, adımız da uygarlığımız da unutulaçak. Biz ne yaptık,ne başardıysak hersini onlar üstlenecekler.

Bu durum beni yillardan beri üzüyordu...

Ben bu yaşa kadar birçok olaya tanık oldum.Arşiv ve kitaplıklarda araştırma yapdım.Büyüklerimden, çevremden bilgiler topladım.”(Cig,2000:12-13)

Ludingirranın “Yaşadığım şəhər Nippur” adlandırılın ikinci tabletdəki yazısında da diqqəti çəkən bir çox məqamlar var.O doğulduğu ölkə, yaşadığı şəhər, milliyəti və s. haqqında olduqca dəyərli bilgi verir:”Ben tam bir Nippurluyum. Şimdi bana ”başa Sumerliyim” dedin,şimdi de ”Nippurluyum” diyorsun; ne demek bu diye soruyorsunuz herhalde.Sumer benim ülkəm,Nippur da doğup büyüdüğüm şəher.Hatta,babamın dedesi bile burada doğmuş ve yaşamış.Arkadan dedem ve babam da onu izlemiş.Sizin anlayacağınız, ben dördüncü kuşağam burada yaşayıram.

Bu ülkeye atalarım binlerce yıl önce göç etmişler. Neden,neden göç ettilerini, o zaman yazı bilmediklərindən yazmamışlar. Fakat atadan ataya söylene söylene kulağımıza gelen bazı öyküler var. Yazımız icat edilib bir hayli gelişdikden sonra, meraklı saray yazılıları ve arşivcileri,şu veya bu konuyu yazarken biraz deşinmişler bunlara. Kuzey doğu yönündeki dağlık bir ülkeden gelmişler.

...Fakat bu yolculuk hiç de öyle kolay olmamış.Geldikleri yer çok uzakmış; yolda aşılması pek zor dağlar varmış. Hayvanları, çoluk çocukları, çadırları ile yıllar sürmüş bu köçleri.Yollarda bazen yiyecek, bazen su bulmamışlar; çeşitli hastalıklara tutulmuşlar. Ölenler, kalanlar olmuş.

...Tanrı tarafından seçilmiş bir ulus olduğumuzdan kuşkum yok. Hatta atalarımızdan gelen bir söze göre, biz Sumerliler “yeryüzünün tuzu” imişiz” (Cig,2000:14-15)

Qarabaşlar kimdir?

Bunu aydınlatıcırmak için aşağıdaki parçalara diqqət yetirmək yetər. Lüdingirra yazır: "Benim şəherim Nippuru bütün Tanrılarımızın babası və kralı olan yüce Enlil kurmuş. Biz "Karabaşlılar"ın bir kısmını buraya yerleştirmiş. Geri kalanlar da öteki Tanrılarımızın kentlerinə dağılmış. Her kentimiz bir Tanrıının deneitimi ve koruması altındadır. "Biz, karabaşlılar" deyince şaşırdınız herhalde: haklısınız kuşkusuz. Bir az garib bir ad, bir ulus için. Nereden kendimize bu adı vermişiz deye yaptığım araştırmalar və söylentilerden çıkardığım sonuca göre, atalarımın buralara göç etmədən önceki oturdukları yerlere komşu topraklarda sarı saçlı, mavi gözlü insanlar yaşayormuş. Herhalde onlardan kendilerini ayırmak için bu adı koymuşlar. Sarı saçlı, mavi gözlü insan nasıl olur, bir türlü gözümde canlandıramıyorum, pek hoş olacağını da düşünmüyorum. Benim ülkemde böyle birini heç görmedim. Biz kara saçlı, kara gözlüyü, fakat sakın derimizin de kapkara olduğunu sanmayın. Biraz bugday rengine benzer tenimiz.

Nippura değişik bir çok insan dolu. Hepsi de "Nippurluyum diye övünmek için geliyor. Çünkü Nippurlu olmak, burada yaşamak büyük bir gurur kaynağı ülkemizde. O, Sumerin başta gelen kenti, fakat onu başkent olarak düşünmeyin" (Cig,2000:15).

Qarabaşlarla qarapapaqlardaki oxşarlıqlar.

Lüdingirranın "Yaşam öyküsü" tablet 3-dəki bəzi parçaları son illərdə çap olunmuş və toplanmış folklor nümunələri ilə müqayisə edək:

1.Lüdingirra yazır:" Biz, karabaşlılar" deyince şaşırdınız herhalde: haklısınız kuşkusuz. Bir az garib bir ad, bir ulus için. Nereden kendimize bu adı vermişiz deye yaptığım araştırmalar və

söylentilerden çıkardığım sonuca göre, atalarımın buralara göç etmədən önceki oturdukları yerlere komşu topraklarda sarı saçlı, mavi gözlü insanlar yaşayormış. "...

Qarabaşlarla qarapapaqların oxşarlığını danmaq olmaz. Bu oxşarlıq yalnız ad oxşarlığında deyil. Ludingirranın təsvirinə gəlin diqqət yetirək: "Biz kara saçlı, kara gözlüyü, fakat sakın derimizin de kapkara olduğunu sanmayın. Bir az buğdayı renge benzer tenimiz" yazılışı vaxtdan min illər kesçə də, sanki bizlərin təsvirini verib. Qıpçaq kökənlə saydığımız Qarapapaqlar da, qaraqalpaqlar da, qaragözler də eyni görünüşdədir.

Şumerlərdən günümüzdək gəlib çatan barelyefləri - şəkilləri incəliyən sənətşünaslar bu qənaətdədirlər ki, onların başlarındakı-saçlarının uzantısı deyil, başlarına qoyulmuş zərif yundan toxunmuş papaqlardır. Bu fikir də onu göstərir ki, elə Qarabaşlar da, Qarapapaqlar eyni anlamdadır.

2. Ludingirra yazır:"... atalarımın buralara göç etmədən önceki oturdukları yerlere komşu topraklarda sarı saçlı, mavi gözlü insanlar yaşayormuş..."

Ludingirra sanki Şumer dövrünü - 4 min il öncəni deyil, XI yüzilin qıpçaq çölünü, orada qarapapaqlarla Slavların qonşu yaşadığı zamanı təsvir edib.

3. Ludingirra yazır:"... Bu ülkeye atalarım binlerce yıl önce göç etmişler. Neden, neden göç ettiklerini, o zaman yazı bilmediklərindən yazmamışlar. Fakat atadan ataya söylene söylənə kulağımıza gelen bazı öyküler var. Yazımız icat edilib bir hayli gelişikdən sonra, meraklı saray yazıçıları ve arşivcileri, şu veya bu konuyu yazarken biraz deqinmişler bunlara. Kuzey doğu yönündeki dağlık bir ülkeden gelmişler."

Bu gün hansı türk toplumundakı insanı dindirsen, babalarının oraya gəlmə olduqlarını söyləyirlər.Hətta turklərin Altaydan köçdükləri haqqında elmdə özünə geniş yer tapmış nəzəriyyə də Ludinqirranın dörd min il öncə yazdıqları ilə uyğundur.

4.Ludingirra yazır:"Onlar oyun oynayıp giderken, birden bire garip giysiler içinde, bazılıları maska takmış, bazılıları yüzlerini, gözlerini boyamış birileri giriverdi alana hoplayıp ziplayarak, takla

atarak, birbirlerinin üzerine binerek türlü maskarathıklar yapamaya başladılar. Herkes gülmekten katılıyordu". (Cig,2000:19)

Bu günün yazılarında: "Bayram günlərində cavanların və uşaqların ən çox sevdiyi və çox yayılmış oyunlarından biri də "Kos-Kosa"dır... Bir nəfər zirək və hazırlıq oğlana tərsinə kürk geydirərlər, üzünü möhkəm-möhkəm unluyur, başına bir uzun motal papaq qoyur, ayaqlarının altına ayaq formasında ağac sarayırlar. Boynuna zinqirov salır, paltarının altından qarnına yastıq bağlayır, bir çomçəni qırmızı bəzəyib, əlinə verir və qapı-qapı gəzdirib oynadaraq pul toplayırlar". (Azərbaycan folklor,1968:224)

"Yaz bayramı ilə əlaqədar tamaşaşa qoyulan oyunlardan biri "Kosa-gəlin" yaxud "Kosa-kosa" adlanır. Bu tamaşada aşağıdakı şəxslər iştirak edir: kosa, onun köməkçisi olan ikinci bir kosa və keçi; çox zaman isə həmin köməkçi kosanın əvəzinə səhnəyə yalançı pəhləvan çıxır. Yalançı pəhləvan sirklərdə gördüyüümüz klounu xatırladır. Əsas kosa geyinib tamaşaşa hazırlaşır, üzünə maska taxır, başına uzun şış papaq qoyur, uzun ləbbadənin altından yorğan qurşaq sarıyor, zinqirovlar asır, çomçə götürür, üzünə taxdıgı maskada isə kosalıq, dazlıq əlamətləri aydınca özünü göstərir."(Babayev,1970:93)

"Kosa - Bir ənənə olaraq Kəvsəc, Novruz, Kosa-kosa mərasim şənlikləri və bir sıra el tamaşalarında iştirak edən baş surətin adı qədim şaman - qam sənəti və əski çağların inamları ilə bağlı olub qocalmış günəş tanrısının yer üzündəki əvəzini təmsil edən bu surət sonralar mərasim tamaşalarında köhnə ilə və qış fəslinin şikəst və çirkin bir obrızında təcəssüm olunurdu... onun görkəmində şaman geyiminin rəmzi əlamətləri güclü olmuş, o sıfətinə yaş yumşaq ağaç qabığı və ya keçədən hazırlanmış saqqallı maska taxıb başına uzun, şış təskulah qoymuş və əyninə yoluq ağ ləbbadə geymiş, bu surətin qurşağına və boynuna kiçik zinqirovlar düzülür, belinə çomçə, süpürgə və sümük asılırdı. Rusların "koşsey" sözü bilavasitə bu deyimlə bağlıdır. Deyim bəzi qaynaqlarda kousəc, küsə, kösə kimi səslənir.

...Oyun iştirakçıları onunla birlikdə dəf çala-çala ev-ev, qapı-qapı gəzib əylənmiş, ətrafdakıları yazın gəlişi münasibətilə təbrik etmişlər. Həmən el oyunu 1917-ci ildə Bakıda ilk dəfə teatr səhnəsində oynanılmışdır.”(Aslanov,1984:110-111)

Oljas Süleymenov “ Az-ya” əsərində sumerlərin qud sözünü buynuzlu heyvan, öküz kimi mənalandırır.(Süleymenov,1993:119).Prof.Dr.O.N.Tuna ise daha çox qaynaqlara dayanaraq sumerce gud sözünü sığır,öküz, boğa bürcü kimi izah edir.(Tuna,1997;7) Novruz bayramında Qodu-qodu da gəzdirirlər.Bəlkə buradakı qud,gud sözü sonralar qodu şəklinə düşüb? Axı Novruz bayramı da buğa bürcündə olur. Bəlkə qud,gud şərəfinə qoşulmuş mahnilər, keçirilən mərasimlər sonralar insanların yaddaşında qudu,qodu kimi qalıb?

5. Ludingirra yazır:"Evlerde güzel yemekler pişirildi, bereket ve bolluk gelsin diye daha çok yumurta və yumurta yemekleri yapıldı. Her kes neşe içindeydi, mutlulukdan adeta uçuyordu"(Cig,2000:21).

Bu günün yazılarında:“Bayrama 15 gün qalmış yumurta döyüsdürərlər.

...İlin axır çərşənbəsində bir yerə yumurta, bir yerə cövhər, bir yerə kömür basdırar, niyyət edərlər, yumurta kömür ilə yazılısa niyyət pis, cövhər ilə yazılısa niyyət yaxşı olar. sonra bunları yerdən çıxarıb ərik ağacının dibində basdırarlar.” .(Azərbaycan folklor,1968:253-254)

“Martın 21-i baca-baca günü olur. Camaat qırmızı yumurta boyayır. Kim kimin xətrini istəyir rəngbərəng yumurta, şirni-zad götürüf bayramlaşır. Uşaqlar boyunlarına torba asif qonşuların qapılarını döyüf deyirlər: “baca-baca payımı ver.” .”(Azərbaycan folklor,1968:223)

“...yumurta boyamaq və onları birbirinə tokuşturmak I Şah Abbas devrindən qalmıştır və şimdi isə İranın hər yerində bu oyunlar Novruz bayramında oynanılır. Fransalı Şarden, İran hatıraları adlı kitabında şöylə yazar ki, Novruz bayramında ən yaygın, oyunlarından birisi “yumurta dövüştürmək”dir. Bu oyunda iki kişi birer yumurta alarak, uc-uca tokuştururlar və hansının yumurtası kırılırsa, çatlarsa, o qaybetmiş sayılır. Şah Abbasın ən sevdigi oyunlardan birisi buymuş və Şardenin yazdığını göre Şah Abbas Novruz bayramlarında əmir vermiş ki, İsfahan şeherini

çılçırakla bezesinler ve özü akşam üzerine pazara çıkarmış və bir gün önceden şahın şehir gezisine çıkacağını haber verirlermiş. şahın emri ile boyaya çatmış, güzel gencleri mağazaların dışında tutarlarmış və Şah Abbas hər bir gəncə yetişdiginde onunla yumurta döyüşdürütmüş. Şah Abbas hər bir gənce yetişdiginde onunla yumurta döyüşdürüür və eger kaybettiyse mütlaka o gənce büyük bir hediyye bağışlaşmış.”(Azimi,2000:71-72)

“Kırım Türkleri arasında 12 mart günündə (köhnə təqvimlə - Θ.Ş.) “Amel” denir bu günde yumurta pişirirlir. Pişen yumurta ile bir nevi fala bakılarak, o yılın nasıl geçeceği tayinedilmeye çalışılır. inannışa görə, yumurtanın içi kısmen boşsa veya yarımsa o yıl kıtlık olacağına inanılır. Daha sonra da “Arişke” denilen tavuk eti, tavuk suyu, patates, hamur və yumurtadan oluşan yemek hazırlınlaraq yenir.”(Yıldız,2000:366)

Gördüyüümüz kimi, Novruz bayramı ərəfəsində yumurta döyüşdurmək və qatar qoymaq geniş yayılmış bir adət idi. Bu zaman çoxlu yumurta sınır. Sınımış yumurtanı isə uzun müddət saxlamaq mümkün deyildi. Məhz buna görə də yumurtadan çoxlu çeşiddə yeməklər hazırlanırdı. Məsələn, qayğanaq, ballı qayğanaq, yumurta yağı salma, çırpma, silkmə, qovurmalı çırpma, soyutma, küldə kabab və s.

Hətta baca-baca gəzənlərin ən hörmətlisinə, nişanlı oğlanlara da boyanmış yumurta hədiyyə verərdilər.

6. Ludingirra yazır: "Bu ara şunu söylemeden geçemeyeceğim, biz ozan ruhlu bir milletiz, herhalde her konuyu şiir şeklinde yazmaktan çok hoşlanıyoruz" (Cig,2000:21).

Bu günün özündə də dünyanın əksər xalqları Türkləri şair xalq kimi tanır.

7. Ludingirran yazır:"...Tanrı tarafından seçilmiş bir ulus olduğumuzdan kuşkum yok. Hatta atalarımızdan gelen bir söze göre, biz Sumerliler “yeryüzünün tuzu” imişiz” (Cig,2000:21).

Peyğəmbərimiz Məhəmməd Θ.S. haqqında hədislərdə deyilir: “Türklər sizə toxunmadıqca siz onlara toxunmayın, çünkü onlar çox xəşin (tünd, döyükən) təbiətli millətdirlər.” Və ya başqa bir hədisdə deyilir: “Hərblər, fitnə-fəsad artdıqca Allah bu ümmətə bir ordu yollayacaqdır. Onlar ata

minməkdə ərəblərdən daha üstün, silah işlətməkdə onlardan daha mahirdirlər. Allah bu dini onlar vasitəsilə təzədən yüksəldəcəkdir.” (Altaylı, 2000: 5)

Sumerlərdən günümüzədək Novruz mərasimində şamançılıq izləri

Qarapapaqların yeni ili qeyd etmələrindən aydın görünür ki, onların mərasimləri bayat, qayı, qacar, əfşar və b. boyları Novruz bayramından o qədər də fərqlənmir. Onlar da çərşənbələri qeyd edir, tonqal qalayır, su üstündən atlanır, qulaq falına çıxır və s. Bütün bu oxşarlıqları sadalayıb vaxtınızı almayacağıq. Qarapapaqlarda fərqli görünənlərə diqqəti cəlb etməyə çalışacağıq. Bunlardan birisini "külfə ilə danışmaq", o birisini isə ruhlara "quş kimi münasibət bəsləmək" adlandıracağıq.

"Çərşənbə axşamı (Qarapapaqlar yaşayan bölgelərdə bu günə "tək günü" də deyilir) qaranlıq basan kimi bir nəfər nisbətən ürəkli qadın evin təndir damına gedər, külfənin qarşısında durub deyərmiş: "Ay Bacıxanım, hacı Kərim sağ olsun, mənə qardaşımdan, atamdan bir xəbər..." Guya bu zaman külfədən səs gələrmiş. Həmin qadın niyyət edib yatarmış. Əgər yaxşı yuxu görsə, onun niyyəti qəbul edilmiş sayılmış".(Səmimi,:3)

Burada bir məsələyə diqqət yetirək. İstər Ağbabada, istər Goyçədə, istər Nəqədeydə təndir torpağa basırılmış, yəni yerin içində olur. Külfə isə təndirdə yanmaya şərait yaradır. Yəni oranı hava ilə təmin edən bir lülədir. Sanki külfə yer altına uzanmış bir yoldur.

İnsanların niyyət edib külfəyə sözlerini deməsi onların yer altı dönyanın varlığına inancından xəbər vermirmi? zamanından qalmayıb ki?!

Axı Qamlara - Şamanlara görə ruhlar həm də yer altında yaşayırlar. Yer altında yaşayan ruhlara sözünü, səsini çatdırmaq üçün külfə, yəni təndirin lüləsi bir vasitə hesab edilmirmi?!

“Qədim türk inamında yerin bir gün yarılacığı, göyün uçacağı fikri hakimdir.”Göy öz eksini Türkün “ocaq”, “yuva”, “yurd” dediyi barnağında, yəni cadirin qurğusunda tapmışdır. Çadırın

qübbesinin ortasında olan ve müqeddes sayılan ocağın dumanının çıxdığı başa veya nefeslik, eyni vaxtda göyün zirvesile, yəni Tanrıyla birbaşa elaqeye de imkan yaradırdı....

Türklər kainatı silindr şəkilli və qübbəli bir xagan otağına oxşatmışlar. Kainat Göytürk və uyğur xaganlıqları dövründə də silindrşəkilli, qübbəli hökmdar otağına oxşadılırdı. Daha doğrusu, xaganın əyləşdiyi otaq qübbəyə oxşadılaraq tikilirdi. Kurqanların da qübbəli şəkildə qurulması heç də təsadüfi deyil. Qıpçaqlarda kurqanların müqəddəs sayılması və onların yanında dayanıb tanrıya dua edilməsi keçmişlərdə müqəddəs hesab edilən ulu dağlarda göy tanrıya dua edib qurban kəsən, nəzir verən atalarımızın mirasının davamının ifadəsidir. Türk barınağı olan çadırın tavanının qübbə şəkiildə tikilib göyə oxşadılması ona ululuq sifətini qazandırmaq fikrindən bəhrələnirdi.

Qazax və qırğızlarda, eləcə də qarapapaqlarda böركlərinin yuxarıya sarı uzanaraq dağ şəklini alması və nazilərək yüksəlməsi də ululamağın müsexesləməsi, özgə bir ifadədir. Hun və Göytürk dövründə görülən keçə çadırların qübbəsinin ortasında həm içəri işiq düşsün, həm də ocağın dumanı eşiyyə çıxsın deyə bir deşik açıldıği bilinməkdədir. Qıpçaqların kurqanları müqəddəs dağlara oxşatmayı və kurqanın təpəsində kərpiclə çadırın tavanına oxşar qübbə yaratmaları da ululamağın özgə bir nümunəsidir. Qədim türklərə görə çadırın qübbəsinin üstündə qoyulan baca tanrı ilə əlaqə, tanrıdan müjdə almaq vasitəs idi.”(Altaylı.:5-6)

20-ci yüzulin ikinci yarısında Goyçədə, Ağbabada, İğdır və başqa bölgələrdə tikilən ev damlarının da üstü çadır qübbəsi kimi olur və orada baca qoyulurdu. Novruz bayramında şal sallamaq, qurşaq atmaq, torba gəzdirmək, ifadələri ilə yanaşı, bir “baca-baca gəzmək” ifadəsi də var. Bacadan şal, torba sallayaraq pay alınır. Ev sahibi sanki şəxsi adama deyil, payı tanrıya verir.

Gördüyüümüz kimi, baca göy tanrısi ilə əlaqə vasitəsi olduğu kimi, küləfə də yeraltı dünya ilə əlaqə vasitəsi sayılmış.

Başqa bir misal: - Ruhlar haqqında əksər dinlərdə geniş bilgilər var. Qarapapaqlar da 700-800 ildən bəzi İslami qəbul etsələr də, onların Novruz bayramında ruhlara münasibəti şamançılıqdakı münasibətə oxşayır. Qarapapaqlarda Novruz bayramının axırıncı çərşənbəsində doğmalarını

yoluxmağa gəlmış ruhlar quş kimi təsəvvür edilir. Həmin axşam əsasən ölü bayramı kimi qeyd edilir. Məs: "Ölü bayramı Novruz bayramının axırıncı çərşənbəsi olur. Ölü bayramına kimi ev-eşik təmizlənir, yorğan-döşək eşiyyə töküür. Təndir damının tufarrarı xal-xal unnanır. Əvin damları hamarlanır. Bayram günü əvdə yaxçı yeməy, çörəy pişir, yeddi cür mer-meyvə alınır. Günorta kimin təzə ölüüsü varsa, yiğilif qəbrinin üstə gedif ağlıyıllar. Sora əvə gəlif yaxçı yeməy verillər. Axşama yaxın pütün əvlərdə yaxçı halva çalıllar, aş pişirirlər. Bunu ona görə edirlər ki, ölülərin ruhu əvə gələndə pis oluf getməsin, şad getsin. Ölülərin ruhu axşam şər tüşməmiş gəlif gedir. Gərəy bu vaxt əvdən qoxu çıxa".

Başqa bir mətndə isə bu mərasim bir az da dəqiqləşdirilir: "Axırıncı tək günü hər evdə-ocaqda qazan asılar, ulu babalar yad edilərdi. Çünkü bu gün ulu babaların ruhları bacaya dolanar, evə diqqət yetirər, evdə bu vaxt qazan asılmaması, hay-küy evin ətrafına dolanan ulu babanın ruhuna xoş gəlmədiyindən o perikir, bir də öz ocağının başına dolanmağa gəlmir."(Səmimi,:7)

Ruhun quş kimi təsvir olunması yalnız qaqapapaqlar yaşayın bölgələrdə deyil türklərin yaşadığı əksər bölgələrdə müşahidə edilir. Araşdırıcı Güllü Yoloğlu yazır:"Tiva türklərinin inamına görə can(sünezin) müxtəlif quşlara...çevrilə bilir... "Məlik Məmməd" nağılı və onun aid olduğu başqa türk variantlarında da canın quşa çevrilməsinin şahidi oluruq.Canın quş cildində olması inamı el bayatılarda bu gün də qalmaqdadır:

Mən aşiq yara canım,

Zay etdi yara canım.

Tutun qoyun qəfəsə,

Göndərin yara canım.

Göründüyü kimi bayati... can üstündə olan adamın dilindən oxunur....son arzusu budur ki,o oləndən sonra çıxan canını (quşu) tutub qəfəsə qatsınlar və yarına göndərsinlər"(Yoloğlu,1999:119)

Qarapapaqlar yaşayan bəzi bölgələrdə külək çərşənbəsi adlandırılan çərşənbə axşamı aş, xəşil bişirib damın üstünə, qalaq başına qoyarlar. Quş gəlib niyyət üçün qoyulmuş aşdan, xəsildən hansı tərəfə aparsa, niyyət edən insan sevgilisini, butasını həmən tərəfdə axtarardı. (Şamil,: 3)

Qobustan qayaüstü təsvirlərində ilbaşı

Qarapapaq qarabaş paraleli bizə imkan verir ki,"Novruz bayramının farsların təsiri altında türklərin qeyd etdiyi" hökmünü verənlərə bir az diqqətli olmaları gərəkliyini xatırladaq. Belə ki, son illər Bakının 60 kilometrliyindəki Qobustan yazılı daşları araşdırıcıların diqqətini özünə çəkir. Bu qayaüstü rəsm və yazıldarda baharın gəlişini əks etdirən təsvirlərin olduğunu söyləyən araşdırıcıların sayı gündən günə artır. Biz isə həmin araşdırıcılardanonlardan yalnız birini - mərhum dosent Hikmət Məmmədzadənin fikirləri ilə sizləri tanış etməklə yetərlənirik. Texnika elmləri namizədi, elektronikanın nəzəri əsaslarını öyrənən araşdırıcı Hikmət Məmmədzadə yazır: "Göründüyü kimi, Yazılıdağdakı (müəllif Qobustandakı Yazılıdagı nəzərdə tutur - Θ.Ş.) 14 nömrəli qayanın üzərində Novruzun gəlişi səhnəsi əks olunmuşdur: Günəş Qoç bürcünə daxil olur, əvvəlcə Buğa, sonra isə Maral bürcəri üfüqdən çəkilib yox olurlar. Əllərini yuxarı qaldırmış buynuzlu antroqomorf təsviri isə (II) Qoç bürcü obrazında təsvir olunan Göyün-Tanrıının özüdür.

Üzünü qara rəngli Marala (12) tutan Tanrı əllərini yuxarı qaldırıb hər iki əli ilə maralı qorxudaraq, onu qovur və beləliklə yeni ilin uğurlu gəlişini təmin edir.

Göründüyü kimi, hələ I minilliyyin ortalarında Yazılıdaşda Novruzun gəlişini əks etdirən insanlar Goy haqqında ətraflı astronomik bilgilərə malik olmuşlar".(Məmmədzadə,2000:120)

Sonuc

Bütün bunlar onu göstərir ki, qarapapaqlar Novruz bayramını qeyd edərkən əski çağlardakı inanclardan bu gün də istifadə edirlər. Qamlıd inanclarının Novruzla çuğlaşması heç də təsadüfi deyil. Bu günün özündə də tuvalılar, altaylılar bizim Novruz bayramı kimi qeyd etdiyimiz bayrama "Çıldayak bayramı", "Yılbaşı" ilə yanaşı, "Kamlık bayramı" da deyirlər.(Yuguseva,2000:166)

"Sümer və türk tillərinin tarihi ilgisi"ni araşdırıran professor Osman Nedim Tuna yazır:

“Türklerin en az m. ö. 3500 lerde Türkiyenin Doğu bölgesinde bulunduğu tesbit edilmişdir...

Türk dilinin zamanımızdan 5500 yıl önce müstakil ve iki kollu bir dil olaraq varlığı ispatlanmıştır. Eger doğuşdan Sümerlerle temasa geldikleri zamana kadarki çözülme hızı sabit ise, ilk türkçe ve ya ana türkcenin muazzam bir zaman önce yaşamış olması gereklidir. Bu sonuc benim ileri sürdürdüğüm “yaşı en pindi hesaplara göre 8500-dür” (s. 52-55) ifademle karşılaştırıla bilir. Şimdi, bu rakam doğrulanmaktadır. Çünkü ana türkçeden ana doğu ve batı türkçesine kadar geçen zamanı da hesaba katasak, bu devreden zamanımıza kadar geçen 5500 yılın ikiye katılması mümkündür.

Bugün, yaşayan dünya dilleri arasında, en eski yazılı belgelere sahip olan dil, türk dilidir. Bunlar, çivi yazılı Sümerce tabletlerdeki alıntı kelimelerdir”.(Tuna,1997:49)

Tanınmış şumeroloq Osman Nedim Tunanın dil tarixi üzərində apardığı araşdırmaşlardan gəldiyi qənaətlə bizim etnoqrafik materiallар əsasında əldə etdiyimiz nəticələr uyğundur.

Sonuc olaraq deyə bilərik ki, dünya ilə nə qədər qaynayıb-qarışsaq da, qonşu xalqlardan nə qədər öyrənsək də, davranışımızda, danışığımızda, mərasimlərimizdə uzaq keçmişimizdən nəyisə yaşadırıq. Son yüzilliklərdə Rusyanın təhribi ilə ermənilər müsəlmanları yurd-yuvalarından bir neçə dəfə didərgin salıb, soyqırımına məruz qoysa da qarabaşlar 1988-ci ilədək indiki Ermənistən Respublikasının Kafan rayonunun Zeyvə, Baharlı, Qovuşuq və b. kəndlərində və Ə. Axundovun yazdığı kimi”Qarabaşlı qəbiləsi indiki Qarabaşlı adlı qədimdən xarabalığa çevrilmiş yerdə(indiki Qubadlı rayonunun ərazisi-Ə.Ş) yaşayırdılar. (Axundov,2003:7). Xatirələrim.Azərbaycan Milli Ensiklopediya Nəşriyyatı, Bakı Bu kiçik, bəlkə də ilk baxışda diqqəti çəkməyən detallarda xalqımızın tarixi yoluna işq sala biləcək, ip ucu ola biləcək izlər gizlənib.

Kaynaklar

Axundov,Ə. (2003) Xatirələrim.Azərbaycan Milli Ensiklopediya Nəşriyyatı, Bakı.

Altaylı, S. Azərbaycan Türkcsində işlədilən bəzi deyimlərin tarixi ve sosyalji xarakteri. 2003-cü ilin yanvarın 9-11-də Bakıda kuçirilən “Ortaq Türk keçmişindən ortaq Türk gələcəyinə” mövzusunda Uluslararası Folklor konfransındakı məruzəsi.

- Altaylı, S. (2000) Ön söz yerinə. Əli Şamil. Tanıdığım insanlar. Bakı.
- Aslanov , E. (1984) El-Oba oyunu, xalq tamaşası. “İşıq” nəşriyyatı. Bakı.
- Azərbaycan folklor antologiyası. (toplayanı və tərtib edəni Əhliman Axundov). (1968) Birinci kitab. “Azərbaycan SSR EA nəşriyyati”, Bakı.
- Azərbaycan Folklor Antologiyası. Ağbaba folkloru.(toplayanı əv tərtib edəni Sücəddin Ağbabalı) (1997) III cild. Azərnəşr. Bakı.
- Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. (1979) III cild. Bakı.
- Azimi, Hekime (2000) “Novruz töreni və Azərbaycanlılar arasında icra olunması. Türk Dünyasında Novruz .(üçüncü uluslararası bilgi şöleni) 18-20 mart 1999 Elazığ Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. Ankara. Babayev İ. Əfəndiyev P. (1970) Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı
- Dünya xalqları (Ensiklopedik məlumat kitabı) (1998) AE nəşriyyatı, Bakı.
- Ələkvərli,Əziz. (2000). QərbiAzərbaycan.İkinci kitab.(Zəngibasar,Gərnibasar,Qırxbulaq mahalları) “Ağrıdag” nəşriyyatı, Bakı.
- Cig, Muazzez İlmiye. (2000). Şumerli Ludingirra (Keçmişə Dönük Bilimkurgu). 3. Basım Analiz Basım Yayın Tasarım Uyğulama LTD . ŞTİ. Beyoğlu - İstanbul. Mart.
- Kırzioğlu F. (1953) Kars Tarixi, Isil Metbeesi, İstanbul
- Kırzioğlu (1992) Qipcaqlar, Turk Tarix Qurumu Yayınları, Ankara
- Kırzioğlu (1972) Qarapapaqlar. Ərzurum.
- Məmmədzadə ,Hikmət. (2000) “Kitabi-Dədə Qorqud və soykökümüzün qaynaqları”. Bakı.
- Tuna, Osman Nedim (1997) Sümer ve türk dillerinin tarihi ilgisi ile turk dilinin yaşı meselesi. Ankara.
- Səmimini ,Tacir şəxsi arxivində. Novruz mərasimləri (makina yazısı) səh. 3.
- Süleymenov, Oljas. (1993) Az-ya.

Şamil, Əli. Bu rəvayətin Goyçə və Nəqedey bölgəsindən toplanmış variantları da müəllifin şəxsi arxivində var.

Şopen İ. (1852.) İstoričeskiy pamətnik sostoəniə Armenskoy oblast (Grivanskoy gubernii) və gpoxu prisoedineniə k Rossiyskoy imperii, SPB. Azərbaycan Dömlət Nəşriyyatı, Bakı.

Yıldız, Naciye (2000) "Kırım Türklerinde Nevruz" Türk Dünyasında Novruz. (Üçüncü uluslararası bilgi şöleni) 18-20 mart 1999 Elazığ Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. Ankara.

Yoloğlu, Güllü. (1999) Dədə Qorqud yaşı. Yeni nəşriyyat evi. Bakı.

Yuquseva, Nadya. (2000) Altay Türkmenlerinde hakaslarda cildayak. Uluslararası Novruz simpoziumu bildirileri 21-23 mart 2000, Ankara.

Ali Shamil Hussein oglu

"Famous Men of Turkic Peoples" Group Leader

Azerbaijan National Encyclopaedia

NOVRUZ HOLIDAY - FROM GARABASHS TO GARAPAPAGS

Abstract: New Year in Azerbaijan is celebrated on March 21 by the chronology of Christianity and at the time of the so-called vernal equinox when day and night are equalized by the astronomic calendar. When Russia occupied the Caucasia the calendar was officially changed in Azerbaijan. Though Azerbaijani people submitted to the government they did not break their tradition. In spite of the prohibitions The Novruz holiday was solemnly celebrated annually at every home.

When the Soviet Union fell down the Novruz holiday started to be celebrated officially in Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmanistan, Tajikistan, and solemnly in Turkey, Northern Cyprus, as well as in Tataristan, Bashkirdistan and other regions of the Russian Federation. Investigations and scientific conferences increased in number.

In sources similarity between New Year celebrations of the people called shumers, sumers and garabashes, and holiday celebrations in Azerbaijan drew our attention. Garapapags taking part in the genesis of Azerbaijanis and spreading from Turkistan, the south of the present Russian Federation to Turkey and Iran also investigate similarities between the New Year celebrations with shumers.

Key Words: Sumer, shumer, garabash, garapapag, the Turks, the Gipchaks, New Year's Eve, Novruz holiday

Ali Şamil Quseyn oqlı
sotrudnik Ensiklopedii Azerbaydjana

PRAZDNIK NOVRUZ-NOVIY QOD OT KARABAŞEY(ŞUMEROV) DO KARAPAPAXOV(TÖRKOV)

Rezöme: V Azerbaydjane noviy qod po xristianskomu kalendarö otmeçaöt 21 marta, a po astronomiçeskому v denğ vesenneqo ravnodenstviə. Posle zaxvata Rossiey Kavkaza, v Azerbaydjane kalendarğ ofiüialğno bil izmenen. Odnako narod ne perestaval sledovatğ svoim tradiüiəm. Nesmotrə na zapreti, ejeqodno kajdaə semğə torjestvenno otmeçala prazdnik Novruz. Posle raspada Sovetskoqo Soöza, prazdnik Novruz v Azerbaydjane, Kazaxstane, Kirqizii, Uzbekistane, Turkmenistane i Tadzhikistane stal otmeçatgsə ofiüialğno na qosudarstvennom urovne. Prazdnik Novruz stali torjestvenno prazdnovatğ i v Turüii i na Severnom Kipre, a takje vo vxodəhix v Rossiyskuö Fedearüiö Tatarstane, Başkirie i v druqix reqionax. Stalo rasti çislo nauçníx konferenüiy i issledovatelğskix rabot na gtu temu. V istoçnikax naşे vnimanie privleklo sxodstvo prazdnovaniə novoqo qoda şumerami, sumerami ili qarabaşami s prazdniçnimi meroprietiemi v Azerbaydjane. Qarapapaqı, zaselivşie territoriö ot Turkestana (öjnoy çasti nıneşney Rossiyskoy

Federaüii) do Turüii i İrana, imeöhie svoe mesto v qenetike azerbaydjanüev, takje imeöt sxodstvo v prazdnovaniex novoqo qoda s sumerami.

Klöçevie slova: sumeri, şumeri, qarabaşı, qarapapaqi, turki, qıpçaqi, noviy qod, prazdnik Novruz.

Çap olunub: Karabaşlardan (Sumer) Karapapkllara (Türk) kadar yılbaşı bayramı. «Bilge» (Ankara) dergisi, 2004 Nevruz (Bahar), 40, səh.29-37., Karapapkllarda Nevruz şöleni. “Bilge”(Ankara) dergisi, 2007, mart, sayı 50, səh. 84-89, Qarabaşlardan(Şumer) Qarapapaqlaradək(Türk) ilbaşı bayramı. “Dədə Qorqud” jurnalı, 2009-cu il, sayı 1(30), səh. 98-111.